

Bijlage II : Case studie over weduwenhuizen in Arnhem met als leidend voorbeeld het huis Over den Broeren

Soort institutie voor collectieve actie	Weduwenhuis (instelling voor arme, oude vrouwen)
Naam/omschrijving institutie	(Weduwen)huis Over den Broeren, ook wel Naell Tynnegieterhuis of -stichting genoemd
Land	Nederland
Regio/Provincie	Gelderland
Naam stad	Arnhem
Eventuele nadere specificatie locatie (bv. Straat, wijk)	Het huis Over den Broeren staat tegenwoordig aan de Broerenstraat in het centrum van Arnhem. Vroeger stond daar het Franciscaner of Broerenklooster, vandaar de naam van de instelling. Het is een doorgaande straat die de noordzijde van het Kerkplein vormt. Het gebouw van de Naëll Tynnegieterstichting bestaat nog steeds. Het staat op de grens van het oude, nog bestaande Arnhem en het deel van de binnenstad dat bij de Slag om Arnhem in 1944 volledig is vernietigd. In de vroegmoderne tijd heette de Broerenstraat 'de Oeverstraat'.
Oppervlakte en begrenzing (enkel in geval van grondgebonden instituties)	Het huis Over den Broeren bestond uit één herenhuis met een tuin. Tegenwoordig is een horlogerie/antiquair in het pand gevestigd. Daarnaast zit een filiaal van Spar Supermarkt in een twintigste-eeuws pand. Aan de andere kant is een kledingzaak gevestigd in een ouder pand.
Periode van onderzoek	Ca. 1560 – Ca. 1800
Ontstaan stichting, jaar	1562 – 1564
Stichtingsjaar: met zekerheid of enkel jaar van eerste vermelding? Motiveer!	Over het stichtingsjaar valt te twisten. De stichting van het huis Over den Broeren werd in het leven geroepen in het testament van Naëll Tynnegieter Pelgrumsdochter uit 1562. Zij vermaakte haar huis en enkele landerijen aan een stichting die de opvang van zes oude vrouwen moest verzorgen. In 1564 wordt dit voornemen in de praktijk gebracht.
Stichtingsdocument aanwezig?	Ja, maar het is een kopie van het originele document.
Omschrijving stichtingsdocument (Vermeld deze ook bij de bronnen!)	Hoewel het document van het testament van Naëll Tynnegieter dat in het Gelders Archief bewaard wordt een vroeg negentiende-eeuwse kopie is, wordt aan de betrouwbaarheid van de inhoud niet getwijfeld. Het document heeft een

	eigen nummer (757) in het inventaris van het huis Over den Broeren. Wat vooral opvalt, is het vrome karakter van de tekst. Regelmatig wordt genoemd dat de oude vrouwen in het huis veel moesten bidden voor de stichtster, haar ouders en haar zusters.
Jaar van beëindiging of opheffing?	'1961'
Jaar van beëindiging of opheffing absoluut of ongeveer?	Ook over het jaar van opheffing of beëindiging valt te discussiëren. Zeker is dat in 1961 het gebouw waar het huis Over den Broeren in gevestigd was, is verkocht aan een particulier. De bewoners waren allemaal vertrokken of gestorven en daarmee was de oorspronkelijke functie van het weduwenhuis in feite beëindigd. Maar de stichting bestaat nog steeds. Sinds 1969 is deze in handen van het bestuur van zorginstelling 'De Drie Gasthuizen'. Uit de geringe inkomsten die de stichting nog altijd verkrijgt, worden zo nu en dan giften verstrekt. Deze inkomsten zouden onvoldoende zijn om één persoon een jaar lang in het zorgcentrum te huisvesten.
Oorzaak van opheffing?	Het pand van het huis Over den Broeren had tijdens de Tweede Wereldoorlog niet al te veel schade geleden, maar was aan het begin van de jaren 1960 zwaar verouderd. Er is nog een artikel uit het Gelders Dagblad overgebleven waarin gesproken wordt met de drie laatste bewoners. Zij hebben ieder nog een kamer. De bedden staan niet meer tegen de muur, want dat is te vochtig. De andere zeventien kamers waren al totaal onbewoonbaar. Ook de vorm van ouderenzorg was aan het begin van de jaren 1960 verouderd. Waarschijnlijk kreeg de instelling ook te weinig inkomsten om de instelling in deze vorm te behouden.
Erkenning door lokale overheid?	Ja. Al aan het einde van de zeventiende eeuw wilde het stadsbestuur het beheer over de stichting overnemen. Dat gebeurde uiteindelijk in 1611. Zo waren steeds twee schepenen benoemd als huismeesters. In de negentiende eeuw werden die plaatsen ingenomen door de burgemeester en één wethouder. Het was dan ook het College van B&W dat in 1969 het bestuur van de stichting overdroeg aan zorgcentrum 'De Drie Gasthuizen'.

Beknopte geschiedenis van de weduwenhuizen

Aangezien ik in mijn onderzoek een beeld wil geven van de Arnhemse weduwenhuizen in het algemeen lijkt het mij goed op deze plaats al kort te kijken naar de andere weduwenhuizen. In het onderzoek zal het huis Over den Broeren als leidend voorbeeld terugkomen. Andere weduwenhuizen worden daarbij ter ondersteuning en om een breder kader te schetsen genoemd.

Naëll Tynnegieter was in 1562 niet de eerste persoon die een instelling voor arme, oude vrouwen in Arnhem stichtte. Aan het begin van de zestiende eeuw was het Bentincks weduwenhuis al ontstaan. Dit werd bestuurd door een lid uit het geslacht Bentinck. Het Bentincks weduwenhuis bood plaats aan vier vrouwen. Ook was er het Rooms-Katholieke vrouwenhuis, ook wel het Van Berchems weduwenhuis genoemd, uit 1575. Ook hier konden vier vrouwen wonen.

In 1606 maakte Anna Margaretha van Manderscheid in haar testament duidelijk dat er van haar nalatenschappen een huis in Arnhem gekocht moest worden waar 'ses oude vrouwepersonen' mochten wonen. Dit huis ging de geschiedenis in onder de naam 'Nassausch Weduwenhuis'. De stichtster was door een huwelijk met de broer van de Friese stadhouder Willem Lodewijk verbonden aan de familie Nassau. De documenten over het weduwenhuis van voor 1650 worden bewaard in het Koninklijk Huis Archief. Het eerste stuk in het Gelders Archief is een ordonnantie van stadhouder Willem Frederik. Lang werd hij gezien als de oprichter van het Nassausch weduwenhuis en zijn ordonnantie voor de oprichtingsakte. Het financiële beheer verliep bij dit weduwenhuis niet zonder problemen. In de achttiende eeuw nam de magistraat van Arnhem het bestuur van het weduwenhuis min of meer over, omdat de stadhouders niet meer naar de instelling omkeken. Deze overname voorkwam niet dat het huis steeds bouwvalliger werd. Aan het einde van de achttiende eeuw was het pand aan de Kerkstraat onbewoonbaar en in 1806 is het afgebroken. Toen de Oranje-Nassau's het beheer over het weduwenhuis overdroegen aan het stadsbestuur, kreeg de koninklijke familie daarvoor in ruil de eeuwige garantie dat zij gratis een kamer in het Catharinae Gasthuis mochten bewonen. Vaak maakte een lid van de hofhouding daar gebruik van.

In de achttiende eeuw werd een nieuw weduwenhuis opgericht. Ook het Van Dortmunds weduwenhuis wordt voor het eerst genoemd in een testament, maar het verschilde van de eerder genoemde instellingen, omdat het zich specifiek richtte op de weduwen van ambachtslieden uit het Sint Jozef- of timmermansgilde. Arent van Dortmund en zijn vrouw Anna van Gelder waren de stichters. Vier weduwen uit het gilde konden in het huis wonen. Later is het huis met nog vier kamers uitgebreid. Het Van Dortmunds weduwenhuis heeft bestaan van 1744 tot 1946. Ook na het opheffen van de gildes bleef het weduwenhuis dus als een aparte stichting voortbestaan.

Naast deze vijf bovengenoemde weduwenhuizen worden ook het Leyendeckers weduwenhuis en het Middachter weduwenhuis uit 1640 genoemd in de literatuur.

Verantwoording van de bronnen. Wel gezien, niet gebruikt.

In het Gelders Archief zijn naast de testamenten waarin de oprichting van drie weduwenhuizen wordt besproken, vooral rekeningen van deze instellingen te vinden. Omdat er zo weinig bronnen zijn, vond ik het relevant om ook deze documenten goed te bestuderen. Maar aangezien de financiële situatie van de weduwenhuizen niet (meer) een primair onderdeel van mijn centrale vraagstelling is, heb ik ervoor gekozen niet alle rekeningen door te nemen. In mijn eerste vraagstelling had de financiële situatie bij het weduwenhuis wel een prominente plaats. Nu zal ik mijn resultaten vooral verwerken tot bijlagen. Het Gelders Archief bewaart alleen documenten van het weduwenhuis Over den Broeren, het Nassausch weduwenhuis en het Van Dortmondts weduwenhuis.

In de eerste plaats richt ik mij bij het onderzoek naar de rekeningen uitsluitend op het huis Over den Broeren. Van deze instelling zijn de meeste documenten in het Gelders Archief te vinden en bovendien bestrijken deze een lange periode. De eerste rekening is uit 1611, de laatste uit het begin van de negentiende eeuw. Dat is een eerste reden waarom ik alleen de rekeningen van Over den Broeren heb bestudeerd. Van het Nassausch weduwenhuis en het Van Dortmondts weduwenhuis zijn uitsluitend rekeningen beschikbaar vanaf de jaren 1740. Van de financiële situatie van deze huizen heb ik een globaal beeld door de secundaire literatuur die in het begin van de twintigste eeuw is verschenen. Over de Naëll Tynnegieterstichting heb ik geen boeken of artikelen gevonden. Het is ook om deze reden zinvol dat ik mij bij het onderzoek naar de primaire bronnen vooral heb gericht op de rekeningen van deze laatste instelling. Tussen de cijfers heb ik regelmatig interessante informatie over de ontwikkelingen in het huis Over den Broeren gevonden. Het is trouwens niet zo dat over alle jaren vanaf 1611 rekeningen beschikbaar zijn. Over de periodes 1671 – 1700 en 1731 – 1774 zijn geen rekeningen uit het huis Over den Broeren bewaard gebleven.

Toch blijft er dan nog een flinke stapel documenten over. Ik heb besloten uit iedere halve eeuw slechts een paar jaren zorgvuldig te onderzoeken. Anders kost het teveel tijd. Bovendien lijken de rekeningen van jaar tot jaar erg veel op elkaar. Het is niet nodig om alle rekeningen te bekijken als de onderzoeker alleen maar een globaal beeld wil schetsen van de financiële situatie bij een weduwenhuis. Over iedere halve eeuw wil ik tenminste vier rekeningen uitvoerig bestuderen. Van de achttiende eeuw heb ik meer rekeningen bestudeerd, omdat deze uitgebreider zijn en omdat hier meer over de uitgaven ten behoeve van weduwen gemeld wordt dan in de rekeningen uit de zeventiende eeuw het geval is.

In het Gelders Archief zijn nog meer financiële stukken te vinden. Het gaat dan bijvoorbeeld om bijlagen bij de rekeningen. Bij bestuderingen bleken dit losse declaraties te zijn van bijvoorbeeld ambachtslieden die klusjes voor de instelling uitvoerden. Ook de rentebrieven, schuldbekentenissen en eigendomsbewijzen op obligaties zijn terug te vinden in het archief, samen met eigendomsbewijzen voor aangekochte stukken land. Deze zijn ook allemaal in de rekeningen terug te vinden, zodat ik deze stukken niet apart hoefde te bestuderen. Ook over de periode na 1800 zijn documenten over het huis Over den Broeren beschikbaar, maar omdat ik mijn onderzoek heb beperkt tot de vroegmoderne periode laat ik ook deze stukken buiten beschouwing.

Lidmaatschap

Aantallen (zo specifiek mogelijk)

In het huis Over den Broeren konden vanaf de oprichting in de zestiende eeuw zes weduwen verblijven. Bestudering van de rekeningen leert ons dat in 1667 voor het eerst zeven weduwen onderdak hadden in het weduwenhuis. Dat blijft in ieder geval zo in de vier volgende jaren. Daarna zit er een gat van ruim dertig jaar in de rij overgebleven rekeningen. In het eerste jaar dat weer beschikbaar is, 1701, melden de rekeningen opeens negen weduwen in het huis. Ook in de achttiende eeuw waren er regelmatig jaren dat er maar acht weduwen in het huis woonden, omdat het verloop door de vele sterfgevallen groot was. In de negentiende eeuw werd het weduwenhuis nog een keer vergroot. Toen konden twintig oudere dames in het huis aan de Broerenstraat wonen. Het Nassausch weduwenhuis bood plaats aan maximaal zes weduwen. Er zijn geen aanwijzingen dat dit er ooit meer zijn geweest. Wel waren er in de loop van de achttiende eeuw steeds minder bewoners in het huis. In de achttiende eeuw konden in het Van Dortmunds weduwenhuis vier weduwen verblijven. In de loop van de negentiende eeuw waren er in totaal acht plaatsen.

Lidmaatschap bereikbaar voor alle klassen/afkomsten?

De meeste voor ons bekende testaments die als oprichtingsakte van de weduwenhuizen kunnen gelden, hebben met elkaar gemeen dat zij spreken over oude en arme vrouwen die een plaats kunnen krijgen in de op te richten instellingen voor ouderenzorg. Een plaats in een weduwenhuis was dus over het algemeen alleen beschikbaar voor de sociale onderlaag. Dat blijkt ook uit enkele boedelinventarissen en rekeningen die melding maken van het bezit van de bewoonsters. De meeste vrouwen hadden nog wel enig bezit, maar dat was meestal niet veel waard. Het Van Dortmunds weduwenhuis vormt in ieder geval een uitzondering, omdat hier vooral vrouwen uit het timmerliedengilden toegang hadden. Zij behoorden tot de middenklasse. Ook dit weduwenhuis was zeker wel een collectieve voorziening om te voorkomen dat de weduwen van ambachtlieden zouden vervallen tot de onderklasse. Ook weduwen van knechten uit het timmerliedengilde mochten in het huis wonen.

Specifieke voorwaarden verkrijgen lidmaatschap? Proeve van bekwaamheid, inleggeld etc.

Ik ben bij geen van de door mij bestudeerde instellingen verplichte inleggelden tegengekomen. Wel is het zo dat bij het Nassausch weduwenhuis de goederen van een bewoonster na haar dood ten goede zouden komen aan het weduwenhuis. Bij het huis 'Over den Broeren' ben ik die verplichting in theorie niet tegengekomen, maar in de praktijk bleek uit de rekeningen dat de goederen die de bewoonsters hadden na hun dood verkocht werden. De opbrengst ging naar de kas van de stichting. Vaak werd de begrafenis van de bewoonster daarvan betaald. Voor beide instellingen gold dat de bewoonsters brave christenen moesten zijn. Naëll Tynnegieter had het in haar testament over 'ehrlieke godtfruchtige vrouwenpersoenen'. Anna Margareta Manderscheit noemde ze 'olde vrouwepersonen, haer bekennde tot die Gereformeerde Christelyke religie'. De bewoonsters van het Naëll Tynnegieterhuis moesten ook burgers van Arnhem zijn, van het Nassausch weduwenhuis is daar geen sprake van. In het Nassausch weduwenhuis moesten vrouwen tenminste vijftig jaar zijn en mochten ze geen trouwplannen hebben.

Bij het Dortmunds weduwenhuis hadden vrouwen die verbonden waren aan het timmerliedengilde de voorkeur. Deze voorwaarde was niet spijkerhard. Als er geen weduwen van het timmerliedengilden waren die woonruimte zochten, mochten ook weduwen uit andere gilden in het weduwenhuis wonen.

Specifieke redenen voor royeren leden vermeld?

Over het wegsturen van weduwen of andere bewoonsters van de huizen is mij niets bekend. Wel waren er vaak verplichtingen en verboden. Voor het Nassausch weduwenhuis zijn deze duidelijk opgeschreven. Weduwen mochten geen kinderen, kleinkinderen of andere verwanten in het huis laten wonen.

Bewoonsters mochten 's nachts de straat niet op en al helemaal niet buiten de stad. Zeker manspersonen mochten niet in het huis slapen. Ik kan mij voorstellen dat bij overtreding van deze regels zware maatregelen genomen werden. In punt IIII van de ordonnanties die de stadhouders Ernst Casimir en Willem Frederik in respectievelijk 1624 en 1650 hebben opgesteld staat dat ook met zoveel woorden. 'ofte in leven en wandel haer sulcx ende oock soo onvreedich droegen dat men sy daeruyt solde moeten setten'.

De regels van het Naëll Tynnegieterhuis zijn minder strikt opgeschreven. Wel is een situatie bekend dat een bewoonster niet meer voor zichzelf kon zorgen. Zij is overgeplaatst naar het gasthuis. Zeker in de zeventiende eeuw moesten bewoonsters van de weduwenhuizen in hun eigen onderhoud kunnen voorzien.

Bij het Van Dortmondts weduwenhuis zijn verschillende misstanden uit het einde van de achttiende eeuw bekend. Weduwen bleken het oude ambacht van hun overleden echtgenoot nog uit te oefenen en één weduwe had zelfs een kleine kruidenierswinkel aan huis. Zeker het uitoefenen van een ambacht uit een ander gilde was ten strengste verboden. Ook het Van Dortmondts weduwenhuis hield streng toezicht op het inwonen van kinderen bij de bewoonsters. Minderjarige kinderen mochten inwonen bij hun moeder, voor meerderjarige kinderen moest toestemming gevraagd worden. Eén vrouw hield zich niet aan de regels. Op 7 januari 1805 werden een dochter en haar kinderen 'gerechtelyk verwijderd'.

Voordelen van het lidmaatschap?

De weduwenhuizen hebben met elkaar gemeen dat de bewoonsters gratis inwoning genoten. Vaak hadden de weduwenhuizen vaste inkomsten uit bijvoorbeeld landerijen buiten de stad. Hiermee werd het gebouw onderhouden en wat overbleef kwam ten goede aan de weduwen. Zo had Naëll Tynnegieter al in haar testament laten opnemen dat de bewoonsters van het huis vijf keer in het jaar een maaltijd van de stichting kregen. Ook mochten zij gebruik maken van de meubels. Ook van andere weduwenhuizen is bekend dat de vrouwen een stukje van de tuin kregen om bijvoorbeeld groenten te verbouwen. Ook zorgden de bewoonsters voor elkaar als zij ziek waren. Als de instelling financieel gezond was, ontstonden er in de loop van de tijd steeds meer mogelijkheden om de dames in hun onderhoud te voorzien. Bij het huis 'Over den Broeren' is dat duidelijk het geval. Uit de rekeningen blijkt dat er ieder jaar honderden gulden binnenkwamen door renten op uitgeleende bedragen aan overheden en particulieren. Ook renten op hypotheek, huur- en pachtgelden brachten veel geld in het laatje. Van gulle giften was de instelling totaal niet afhankelijk. Deze kwamen bijna niet voor. Vanaf 1646 kregen de vrouwen ieder twee gulden per maand contant. Dat liep in de eerste helft van de achttiende eeuw op tot drie gulden in de maand. Daarnaast kregen ze brood, olie, hout, bier en turf. Ook waren er jaarlijkse toelagen. Aan het einde van de achttiende eeuw kreeg iedere weduwe ieder jaar voor 75 gulden en vier stuivers aan contanten en goederen. Daar kwam het onderhoud van het huis nog bij. Daar hoefden de bewoonsters niks voor het betalen. De gratis maaltijden op de hoogtijden en de sterfdag van de stichteres, die Naëll in haar testament had voorgeschreven, verdwenen in de eerste helft van de zeventiende eeuw uit de rekeningen.

Net als de weduwen uit het Nassausch weduwenhuis mochten ook de vrouwen in het huis Over den Broeren de meubels in het huis gebruiken. Maar de bewoners van het Nassausch weduwenhuis kregen in ieder geval tot 1650 niet meer dan

'vryen brandt en licht'. Dit huis was in de loop van de achttiende eeuw een bouwval zodat onderhoud van het gebouw hier op zijn minste onvoldoende geregeld was. Bij het Van Dortmondts weduwenhuis was dat wel het geval. Hier waren, net als bij het huis Over den Broeren de inkomsten uit landerijen en onderhuur gegarandeerd. Van deze bedragen werd het gebouw onderhouden en wat overbleef, werd besteed om de weduwen 'te onderhouden'.

Verplichtingen van leden?

Hierboven zijn verschillende verplichtingen al tussen de regels door genoemd. Naëll Tynnegieter noemde in haar testament als belangrijke eis dat de bewoonsters moesten bidden voor haar ziel en die van haar ouders en zusters. Op de vier hoogtijden en op de dag van de heilige Franciscus moest gezamenlijk het middagmaal worden genuttigd. Alle twisten moesten dan zijn neergelegd. De stadhouders Ernst Casimir en Willem Frederik hebben in hun ordonnanties uit 1624 en 1650 verschillende verboden en verplichtingen opgesomd. Zo moesten bewoonsters elkaar bij ziekte verzorgen en was de oudste bewoonster verplicht als een soort binnenmoeder op te treden. Zij vertelde de rentmeester over noodzakelijke vernieuwingen en herstellingen. Bij haar afwezigheid ging de taak over op de één na oudste. De rentmeester had het beheer over de geldmiddelen. Het zou mij niets verbazen als deze regels ook in het huis Over den Broeren hebben gegolden. In de twintigste eeuw vermeldt een krantenartikel inderdaad dat ook in het Naël Tynnegieterhuis nog altijd één van de bewoonsters als 'leidster' optreedt.

Literatuur over gevalstudie

- Benders, J.F., Keverling Buisman, F., 2008. *Arnhem tot 1700*. Utrecht: Matrijs.
- Bitter, G.J.A., Boer, E. de, Borman, R., Endedijk, H.C., Iddekinge, P.R.A. van, 1983. *Ach lieve tijd : 750 jaar Arnhem*. Zwolle: Waanders.
- Buursma, A., 2009. *'Dese bekommerlijke tijden' Armenzorg, armen en armoede in de stad Groningen 1594-1795*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Graswinckel, D.P.M., 1933. Een wandeling door Arnhem in vroeger eeuwen, In : *Arnhem, zeven eeuwen stad*. Arnhem: Heijman, Stenfert Kroese en Van der Zand NV.
- Hogerlinden, J.G.A. van, 1923. Stukken betreffende de stichting van Nassau's Weduwenhuis te Arnhem, In : GELRE : 26, 1923. *Bijdragen en mededeelingen*. Arnhem: P. Gouda Quint, pp.159-164.
- Hove, J. ten, 1994. *Het Vrouwenhuis te Zwolle*. Zwolle: Waanders.
- Israel, J.I., 1995. *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806*. Oxford : Oxford University Press.
- Jonker, J., 1975. *Het wonen en leven op de Haarlemse hofjes*. Haarlem: Stichting Dienstencentra Haarlem.
- Leppink, G.B., 1983. *Uit de geschiedenis van de Drie Gasthuizen in Arnhem*. Arnhem: Tamminga BV.
- Keverling Buisman, F., Jacobs, I.D., 2009. *Arnhem van 1700 tot 1900*. Utrecht: Matrijs.
- Leppink, G.B., Wientjes, R.C.M., 1996. *Het Sint Catharinae Gasthuis in Arnhem in de eerste vier eeuwen van zijn bestaan (1246-1636)*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Lopes Cardozo, R., Spruit, R., Suyderhoud, F., 1977. *Hofjes in Nederland*. Haarlem: J.H. Gottmer.
- Louwen, J., Prins, H., 1980-1982. *Ach lieve tijd : 750 jaar Zwolsen, Zwollenaren en hun...* Zwolle: Waanders.
- Markus, A., 1965. *Arnhem omstreeks het midden der vorige eeuw*. Arnhem: Gijsbers & Van Loon.

- Nübel, O., 1970. *Mittelalterliche beginen- und sozialsiedlungen in den Niederlanden*. Tübingen: J.C,B Mohr (Paul Siebeck).
- Oltmans, A. 1928. Het Nassaus Weduwenhuis te Arnhem, In : GELRE : 31, 1928. *Bijdragen en mededeelingen*. Arnhem: P. Gouda Quint, pp.155-180.
- Oltmans, A., 1930. Muilen voor de weduwen in het Nassausche Weduwenhuis te Arnhem, In : GELRE : 33, 1930. *Bijdragen en mededeelingen*. Arnhem: P. Gouda Quint, pp. 206.
- Paques, V., 1993. De geschiedenis van de Stichting Sint Nicolai Broederschap te Arnhem. Zutphen: Walburg Pers.
- Ploeg, H. van der, 2008. Straatraadsels : Naell Tynnegieterstraat, In : *De Gelderlander : Arnhemse Courant [Editie Arnhem], 10 juli 2008*.
- Prak, M., 1998. Armenzorg 1500-1800. In: J. van Gerwen en M.H.D. van Leeuwen red., *Studies over zekerheidsarrangementen. Risico's, risicobestrijding en verzekeringen in Nederland vanaf de Middeleeuwen*. Amsterdam/Den Haag: Nederlands Economisch Historisch Archief, pp. 49-90.
- Schmidt, A., 2001. *Overleven na de dood. Weduwen in Leiden in de Gouden Eeuw*. Amsterdam: Uitgeverij Promotheus/ Bert Bakker.
- Schmidt, A., 2007. Survival strategies of widows and their families in early modern Holland, c. 1580-1750. *The History of the Family* 12, pp. 268-281. c. 1580-1750. *The History of the Family* 12, pp. 268-281.
- Schoenen, M., 1902. Het weduwenhuis te Doesburg, In : GELRE : 5, 1902. *Bijdragen en mededeelingen*. Arnhem: P. Gouda Quint, pp.383-400.
- Sigal, M.C., 1922. Het Dortmondts Weduwenhuis te Arnhem, In : GELRE : 25, 1922. *Bijdragen en mededeelingen*, Arnhem: P. Gouda Quint, pp.153-155.
- Spaans, J., 1997. *Armenzorg in Friesland 1500-1800. Publieke zorg en particuliere liefdadigheid in zes Friese steden Leeuwarden, Bolsward, Franeker, Sneek, Dokkum en Harlingen*. Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Stempher, A.S., 1968. *Sjouwen door Arnhem*. Arnhem: Gijsbers & Van Loon.
- Thoomes, W., 1984. *Hofjes in Utrecht*. 2^e druk. Utrecht: Matrijs.
- Wijngaarden, H. van, 2000. *Zorg voor de kost : armenzorg, arbeid en onderlinge hulp in Zwolle, 1650-1700*. Amsterdam: Prometheus/ Bakker.
- Zondergeld-Hamer, A., 2006. *Een kwestie van goed bestuur. Twee eeuwen armenzorg in Weesp (1590-1822)*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.

Bronnen zonder auteur bekend.

- Stichting van Naëll Tynnegieter, het oudste bejaardentehuis van Arnhem, *Gelders Dagblad/ Arnhemse Courant 24 juni 1960*.

Primaire bronnen over gevalstudie

- Gelders Archief, 2001 Gasthuizen en gilden in Arnhem
 Inventaris Weduwenhuis Over den Broeren
 No 757: Testament Naell Tynnegieter Pelgrums dochter
 No 926: Opgave van wat iedere vrouw jaarlijks geniet
 No 927: Goederen door weduwen binnengebracht 1626, 1628, 1629, 1631
 No 765: Rekeningen van den rentmeester Dibbet van Uchelen – 1611
 October-1623 December, afgehoord 1624
 No 766: Rekeningen van den rentmeester Dibbet van Uchelen – 1624
 Januari-1640 December, afgehoord 1642
 No 771: Rekening van den rentmeester Rijck Wijnen – 1ste rekening over
 1645 Januari-1649 December, afgehoord 1662
 No 776: Rekening van den rentmeester Berndt Harscamp, 1^e rekening
 over 1663 Januari-1664 December, afgehoord 1665

- No 777: Rekening van den rentmeester Berndt Harscamp, 2^e rekening over 1665 Januari-1666 December, afgehoord 1667
- No 778: Rekening van den rentmeester Berndt Harscamp, 3^e rekening over 1667, afgehoord 1668
- No 779: Rekening van den rentmeester Berndt Harscamp, 4^e rekening over 1668, afgehoord 1669
- No 780: Rekening van den rentmeester Berndt Harscamp, 5^e rekening over de jaren 1669, 1670, 1671
- No 785: Rekening van den rentmeester Alexander Spoltman, 1701 - 1717
- No 789: Rekening Jacob van Maanen, 1^e rekening over 1728, afgehoord 1730
- No 790: Rekening Jacob van Maanen, 2^e rekening over 1729, afgehoord 1731
- No 791: Rekening Jacob van Maanen, 3^e rekening over 1730, afgehoord 1732
- No 795: Rekening Anthony Jansen, 1775, afgehoord 1787
- No 796: Rekening Anthony Jansen, 1776, afgehoord 1787
- No 797: Rekening Anthony Jansen, 1777, afgehoord 1787
- No 798: Rekening Anthony Jansen, 1778, afgehoord 1787
- No 799: Rekening Anthony Jansen, 1779, afgehoord 1787
- No 800: Rekening Anthony Jansen, 1780, afgehoord 1787
- No 801: Rekening Anthony Jansen, 1781, afgehoord 1787
- No 802: Rekening Anthony Jansen, 1782, afgehoord 1787
- No 803: Rekening Anthony Jansen, 1783, afgehoord 1787
- No 804: Rekening Anthony Jansen, 1784, afgehoord 1787
- No 805: Rekening Anthony Jansen, 1785, afgehoord 1787
- No 806: Rekening Anthony Jansen, 1786, afgehoord 1787
- Inventaris Van Dortmondts Weduwenhuis
- No 2007: Acte van opening van het testament van Arent van Dortmondts en zijne vrouw Anna van Gelder d.d. 1739 en van Anna van Gelder als weduwe d.d. 1744, waarin de stichting van het weduwenhuis is opgenomen
- Gelders Archief, 2000 Oud Archief Arnhem
- No 3754: Reglement voor het Nassausch Weduwenhuis te Arnhem, opgemaakt door WILLEM FREDERIK, stadhouder van Friesland